

אמונות ודעות... ושאלות מיותרות

ישנן "שאלות גדולות" שהעיסוק הפילוסופי בהן חסר תכלית. מסה על האמונות שכל אדם מחזיק בהן בהכרח, ועל החשיבות שבהכרתן

נסו לשוחח איתי על הוכחות לקיומו או אי-קיומו של האל, וכנראה תמצאו אותי מפהק. פצחתם בדיון בעד ונגד בחירה חופשית? אני פותח את הסמארטפון לבדוק את תיבת המיילים. בחייכם, אל תנסו לגרור אותי לוויכוח על קיומו או העדרו של מוסר או בייקטיבי – חבל על הטרחה. איני מעוניין.

אל תחשדו בי. הדבר הראשון שאני עושה מדי בוקר הוא להודות לא-ל על ש"החזיר בי נשמת". לא סלידתו של הטיפוס הפרקטי מעניינים שברוח עומדת ברקע חוסר העניין שלי בנושאים הללו. גם לא האלרגיה של החילוני-הלוחמני לכל דבר המדיף ריח של דת. מדוע אם כן אני נתקף שעמום לנוכח "השאלות הגדולות" הללו?

שמא תאמרו שבעיות היסוד הללו בלתי-פתירות, ועל כן אני מעדיף להשקיע את זמני בדברים שיש סיכוי לראות בהם התקדמות. אבל ההצעה הזו אינה מספקת. הרי שלל סוגיות קשות – בתחומי מדיניות ציבורית, מדע, כלכלה ועוד – מעסיקות אותי מאוד, הגם שלא ברור שהן פתירות יותר מהשאלות שמשעממות אותי.

לא, לא זה העניין. הסיבה לכך ששאלות גדולות מסוימות משעממות אותי מורכבת יותר, ונוגעת ללב העניין של השאלות הללו ושל כמה שאלות עמוקות נוספות. נתחיל להתחקות אחריה באמצעות שאלה פשוטה למדי: מדוע שבכלל ארצה לדעת את האמת על אודות דבר-מה?

טיפוסים פרקטיים ימהרו להציע תשובה פרקטית: ללא ידע על העולם, אדם עלול למצוא עצמו שותה בנזין או רוכב על אופניו אל עבר השקיעה אך גם אל מעבר לקצה

משה קופל הוא פרופ' (אמריטוס) למדעי המחשב באוניברסיטת בר-אילן ויו"ר פורום קהלת. ספרו 'לחיות כמו יהודי' הופיע לאחרונה בספריית שיבולת. המחבר מבקש להודות לד"ר אלון שלו על השותפות בפיתוח המאמר, לרבות היוזמה, גיבוש הרעיון וניסוחו, ותרגום הדברים לעברית.

הצוק. בקיצור, עליי לתור אחר ידע שעשוי לקדם אותי לקראת מטרותיי, שהראשונה בהן היא לשרוד.

אני צריך לדעת מה אפשר לאכול בבטחה ומאילו חיות יש להישמר. כדאי שאבין את תוצאות המפגש שבין הולך רגל למשאית נוסעת. עליי להכיר טוב מספיק את טבע האדם כדי לנחש באופן מושכל אילו גישות עשויות להניב שיתופי פעולה שיעזרו לי לשרוד ולשגשג. אני נדרש להעריך מהי הדרך הטובה ביותר לשתף פעולה עם אחרים, ומתי נכון להימנע משיתוף פעולה. עליי להבין היטב את עצמי כדי לדעת מה יעניק לי סיפוק. עליי לדעת אילו מקורות סמכות נכון לכבד. כדאי שאבין מתי נכון לספק את תאוותיי ומתי נכון יהיה לרסן אותן. עליי לדעת מדוע סכום החזקות השלישיות של שני מספרים טבעיים אינו יכול להיות שווה לחזקה השלישית של מספר טבעי כלשהו.

רגע, מה? לשם מה אני צריך לדעת דבר כזה!?

אם להודות על האמת, רוב הידע התיאורטי שאנחנו רוכשים, בעיקר באקדמיה, דומה בערכו התועלתני למשפט האחרון של פרמה יותר מאשר ליכולת לזהות פטריות רעילות. אם ארצה, אוכל מן הסתם להמציא כמה סיפורים מעט מאולצים על הסיבה שבשלה אנו תרים אחר ידע תיאורטי: ייתכן שזה תוצר לוואי אבולוציוני של בקשת הידע השימושי; אולי יש סיבות לחשוב שסוג מסוים של ידע יקנה לי יוקרה שבהתאם תקנה לי מידה של כוח והשפעה (אולם נדמה שזה לא מאוד מקדם אותנו; כי אז תגיע השאלה מדוע שידע שכזה יקנה יוקרה); אולי יש סיבות טובות לחשוב שהתיאורטי של היום הוא המעשי של המחר. בקיצור, במעט מאמץ ויצירתיות אפשר לנסח טיעון המסביר מדוע מה שנדמה כאהבת דעת "לשמה" בעצם משרת מטרה כלשהי מסדר שני או שלישי. אולם הגישה הדווקנית הזאת מחטיאה את העניין.

הטיפוסים החושבים ברצינות על שאלת הבחירה החופשית, על מוסר מוחלט ועל א-לוהים לא סבורים שהם חותרים לאמת מסיבות תועלתניות פרוזאיות. הם – ואני איתם – סבורים שהחתיירה לאמת קשורה במערך רחב של צרכים אנושיים מפותחים, הכולל את מה שאני אכנה הרצון לחיות חיים בעלי משמעות.

אז מדוע אדם כמותי, המסכים לדעתם שאנו חותרים לאמת כדי לחיות חיים בעלי משמעות, סבור כי "שאלות גדולות" מסוימות, הנדמות כשייכות ביותר לשאיפה הזאת, הן שאלות משעממות? שמא תאמרו: קל דעת אתה ואינך מייצג. וכי חסרו אנשים שדנו באופן רציני בשאלות הללו מימי קדם ועד היום? אכן, היו וישנם (וברגע זה ממש אני שואף להיות אחד מהם). אולם נדמה שכמות העוסקים בסוגיות הללו ברצינות לא חורגת בהרבה ממה שאנו רגילים למצוא בנושאי מחקר פרוזאיים למדי, והתעניינות בהן בקרב האוכלוסייה הכללית ודאי רחוקה מאוד מלשקף את חשיבותן. בשורה התחתונה, ישנן שאלות מסוימות שהן באמת – במלא הרצינות – גדולות

מאוד, אך מידת העניין שהן מעוררות – אצל מרבית האנשים – די קטן. כאמור, אצלי ואצל שכמותי זה מגיע לכדי פיהוק ממש. מדוע באמת?

זו תשובתי: לרובנו ישנה התחושה שמחשבותינו בסוגיות הללו פשוט תובלנה למעין מבוי סתום. והתחושה הזו מוצדקת. זאת משום שבעצם החתירה לאמת מתוך מטרה לחיות חיים בעלי משמעות, טמונה הנחת מוצא סמויה כבדת-משקל: שאנו מסוגלים לחתור לידע במטרה לחיות חיים מלאי משמעות. מיד נראה כיצד הנחת המוצא הזו כשלעצמה פותרת מאליהן את השאלות הגדולות המשעממות אותי – או, ליתר דיוק, מאלצת אותנו להכריע בהן באופן מסוים.

הרשו לי לסבר את האוזן בדוגמה קלה. האם ישנה בחירה חופשית? זו נדמית שאלה סבוכה וקשה, מרובת טיעונים לכאן ולכאן. אם להודות על האמת, רוב הטענות המוצלחות יותר שייכות לצד השולל. בהמשך נשקול כמה מהן. אולם בשורה התחתונה אף לא אחד מהטיעונים הללו משנה דבר. אם הנחת המוצא היא "אנו מסוגלים..." – שאר המשפט לא נצרך בשלב זה – הרי שאנו כבר מניחים מראש שאנו יכולים, לכל הפחות לפעמים, לבחור לפעול כפי שאנו פועלים.

אדגיש: איני טוען שיש לנו סיבות טובות להסיק שישנה בחירה חופשית. אני טוען שהנחת המוצא העומדת בבסיס עצם הניסיון לדעת דבר מה היא שישנה בחירה חופשית.

במאמר זה אטען אפוא ש"השאלות הגדולות" המסוימות המשעממות אותי (ואולי גם אתכם) חולקות כולן את התכונה הזאת עם סוגיית הבחירה החופשית: עצם הנחת המוצא, שלפיה ביכולתנו לחתור לאמת במטרה לחיות חיים בעלי משמעות, כופה עלינו עמדה מסוימת בנוגע לכל אחת מן השאלות הללו. במילים אחרות, לא ניתן לפתור את השאלות הללו במסגרת החתירה שלנו לאמת, שכן בעצם יציאתנו למסע הזה כבר הכרענו בהן.

זו טענה נועזת למדי. הרשו לי אפוא לדון בסדרה של "שאלות גדולות" בניסיון לשכנע אתכם בה.

בחירה חופשית

כעת, משיספירתי לכם שלטעון טענות בעד ונגד בחירה חופשית הוא בזבוז זמן, הבה נעשה זאת. ליתר דיוק, הבה ננסה לטעון נגד קיומה של בחירה חופשית. זו הטעיה מכוונת קצת, שמטרתה לגרום לפאנץ' – שבו נגלה שכל הדיון שלנו אומנם היה לשווא – להיות מהמם עוד יותר. תהיו איתי רגע.

מהטענה שלפיה יש לנו בחירה חופשית משתמע, ראשית, כי בפנינו עומדות, לפחות לפעמים, כמה אפשרויות; ושנית, שאנו בוחרים באופן חופשי ביניהן בהתאם

למטרותינו. אם אחת משתי הקביעות הללו מתגלה כשגויה, הרי שאין לנו בחירה חופשית.

ובכן, הרי לכם סיבה לחשוב שלפחות אחת מהן אכן שגויה. מהנדסים יכולים לשגר טיל לירח, או לעבר מדינות שמעבר לים, ולדעת בדיוק איפה ינחת. כימאים יכולים לערבב חומרים שונים ולדעת בדיוק אילו תגובות כימיות תתחוללנה. התהליכים הללו דטרמיניסטיים – כלומר, הם נגזרים בהכרח מתהליכים שקדמו להם, ועל כן אם אנו יודעים עובדות רלוונטיות מסוימות כעת, אנו יכולים לקבוע בוודאות אילו עובדות יהיו נכונות בהמשך. אנו עשויים (עלולים?) להתפתות להניח שהמציאות בכללה דטרמיניסטית באותו אופן: לו ידענו כל שיש לדעת על היקום ברגע הנתון הזה, יכולנו – תיאורטית – לדעת הכול על עתידו של היקום גם כן (הביטוי "תיאורטית" משמעותי כאן; ייתכן שאיננו יודעים כיצד לחשב מצבים עתידיים של היקום על בסיס מצבו העכשווי, או לחילופין ייתכן שהמשימה הזו דורשת כוח חישובי רב מכפי שיש לנו – אך לעצם הדיון, ההיתכנות הפרקטית אינה מעלה או מורידה).

אם הדטרמיניזם מתקיים במובן שתיארתי זה עתה, הרי שלעולם איננו עומדים באמת בפני אפשרויות מרובות; בהתבסס על מצב העניינים הקודם של העולם, רק אחת ממה שנדמה כאפשרויות מרובות אפשרית באמת, גם אם איננו יודעים מהי. ממילא, אין לנו בחירה חופשית.

המוצא האינטואיטיבי מהמסקנה הזאת הוא להכחיש את הדטרמיניזם. בכנות, המהלך הכדאי ביותר כאן הוא לקבוע בפשטות שדטרמיניזם מוחלט הוא הכללה פרועה המתבססת על מספר מועט של דוגמאות הלקוחות מהקשרים צרים, ולהסתפק בכך. כי אם תתעקשו בכל זאת להצביע באופן ממוקד על הרגע והאופן שבהם תהליך כלשהו יכול להיות לא-דטרמיניסטי, אתם תגלו שהבחירה החופשית שלכם הולכת על קרח דק מאוד.

לדוגמה: אנו יכולים לנופף בידנו ולברבר משהו על אקראיות קוואנטית בלה-בלה בניסיון לאתר בסיס כלשהו להיעדר-דטרמיניזם. אבל גם לו יכולנו להדק את הטיעון הזה הדק היטב, הבעיה לא הייתה באמת נפתרת. אם התהליכים הלא-דטרמיניסטיים היחידים הם תוצאה של התרחשויות אקראיות, אז איננו בוחרים בין אפשרויות בהתאם למטרותינו, אלא בצורה אקראית. אם כן, חבל ההצלה של התנאי הראשון – הקביעה שלפיה עומדות בפנינו אפשרויות מרובות – הוא גם חבל התלייה של התנאי השני – שאנו בוחרים מבין האפשרויות בצורה מכוונת בהתאם למטרותינו. בין כך ובין כך, הבחירה החופשית נוחלת הפסד.

נו, השתכנעתם? יש כאלה שכן ויש שלא, עובדה המפרנסת לא מעט ברים שבהם אנשים חכמים מתיישבים ומתפלמסים להם על כוס בירה – או שתיים, תלוי מה יבחרו כאשר המלצר יציע להם עוד אחת. שכן ראו נא: אפילו אם בדיון בבר אתם בקבוצת

שוללי-הבחירה, אתם לא מתנהגים בפועל כמי שמבחינתו אין בחירה חופשית. אתם עדיין חווים את עצמכם כבוחרים. אתם ממשיכים לתכנן תוכניות ולבצען, כביכול הדבר אפשרי. אתם ממשיכים לדבר על רצונותיכם, העדפותיכם וכוונותיכם, משל הייתם מתכוונים לכך. אתם ממשיכים להטיל אחריות על אלה שלקחו את הבירה השנייה ואחר כך התיישבו מאחורי ההגה, כאילו הייתה להם בחירה בעניין.

זאת משום – במחילה – שאין לנו ברירה אלא להאמין שישנה בחירה חופשית. זכרו: אנו חותרים לאמת במטרה לחיות חיים בעלי משמעות; ועצם החיפוש הזה מניח שאנו בוחרים באופן חופשי. לא היינו מסוגלים לבחור לחתור לאמת אלמלא הייתה לנו היכולת לבחור; ובאותה מידה, אלמלא הייתה לנו היכולת לבחור לא היינו יכולים לנתב את הידע שגילינו באופן שיסייע לנו לחיות חיים בעלי משמעות. אפילו עצם השתתפות בדיון על קיומה של בחירה חופשית נשען על ההנחה שהיא אכן קיימת.

את הנחת המוצא, שלפיה אנו יכולים לחתור לאמת במטרה לחיות חיים בעלי משמעות, אכנה מעתה הנחת היסוד. את ההנחות המובלעות בהנחת היסוד הזאת, כגון ההנחה בדבר קיומה של בחירה חופשית, אכנה מעתה אמונות. את העמדות האחרות שעשויות להיות לנו בנוגע לשאלות שהאמונות הללו מתייחסות אליהן אכנה מעתה דעות.

כך למשל, כולנו חולקים את האמונה שלפיה יש לנו בחירה חופשית, גם אם חלקנו אוחזים, אולי אף דבקים, בדעה שלפיה אין לנו יכולת בחירה כזאת. האמונות והדעות שלנו עלולות לעיתים להתנגש. אך כמעט מכל בחינה אפשרית האמונות שלנו מכתובות את דרך חיינו הרבה יותר מכפי שעושות זאת דעותינו. אנו חושבים, מדברים ופועלים בהתאם לאמונותינו, לא בהתאם לדעותינו. אנו עשויים לטעון בלהט בעד דעותינו בשיחות סלון, בפולמוסים ציבוריים, בפוסטים ברשתות החברתיות ובמאמרים מלומדים; אך בסיכומו של דבר נשוב לחיים האמיתיים, וננהג בפועל כמו שכל אדם אחר פועל. אי־אפשר להשתחרר מאמונות העומדות בבסיס עצם החתירה לאמת.

ניתן אפוא לנסח את התזה שלי מחדש כך: השאלות הגדולות – החשובות מאוד – המשעממות אותי, הן אלו אשר הדעות שלנו לא באמת משנות דבר ביחס אליהן, כיוון שתהיינה אשר תהיינה דעותינו, אנו אוחזים בהכרח באמונות מסוימות לגביהן: אותן אמונות המובלעות בהנחת היסוד שלפיה אנו יכולים לחתור לאמת במטרה לחיות חיים בעלי משמעות. הרשו לי ניסוח תמציתי ונועז יותר: דיונים פילוסופיים מסוימים (ואני מדגיש: מסוימים, לא כולם!) הם משעממים כיוון שמסיבות אינהרנטיות אין בכוחם להשפיע על האמונות הנוגעות אליהם.

מובנות העולם

נמשיך עם קו המחשבה הזה הלאה, אל השלכה נוספת של הנחת היסוד. תארו

לעצמכם שאתם מביטים מבעד לחלון ורואים שבחוץ יורד גשם. "אם אצא החוצה כעת", אתם חושבים לעצמכם, "אירטב עד לשד עצמותיי". אך אז, לפתע, אתם נזכרים בשיעור ההוא על ספקנות שנכחתם בו כשלמדתם קורס מבוא לפילוסופיה. האומנם אתם יודעים שתירטבו אם תצאו החוצה אל הגשם? אולי עיניכם מתעתעות בכם. למעשה, אולי עיניכם מתעתעות בכם מאז ומעולם, ואין באמת קשר בין מה שאתם כביכול "רואים" לבין "המציאות". אולי כל זה הוא בעצם רק חלום. אולי כל חייכם הם חלום. אולי חייכם הם בכלל חלום של מישהו אחר! אולי אתם מככבים שלא בידיעתכם במעין "המופע של טרומן" שכזה, והגשם בכלל מבוים. אולי בעבר גשם היה מים, אבל היום הגשם הוא בכלל מי חמצן. אולי בעבר מים היו מרטיבים דברים, אבל עכשיו כבר אין להם התכונה הזו.

בסדר, תאמרו, אבל כל ההשערות המשוונות הללו נדמות לא מסתברות במיוחד. אמת, אבל: ראשית, הביאו בחשבון שעצם התפיסה שלכם בשאלה מה מסתבר ומה בלתי מסתבר מבוססת על ניסיון העבר; ואם כל הניסיון הזה בעצם מטעה ומוטל בספק, אזי התפיסה שלכם בשאלה מה מסתבר ומה בלתי מסתבר היא תפיסה מטעה ומסופקת גם כן. יתרה מזאת, אפילו אם התרחישים הללו לא מסתברים אלא רק אפשריים, עדיין פירוש הדבר הוא שאינכם באמת יודעים שתירטבו בגשם.

מה שכן, אף אחת מהמחשבות הללו לא תמנע מכם להצטייד במטריה בטרם תצאו אל הגשם. אתם סומכים על חושיכם. ברור לכם, כמעט תמיד, שאינכם חולמים. אתם אף פעם לא באמת לוקחים ברצינות את האפשרות שאתם חיים במופע של טרומן או במטריקס, או שאינכם אלא מוח בצנצנת שמדמיין שיש לו גוף הבא במגע עם מציאות כלשהי. ואתם מניחים שדפוסים טבעיים מוכרים ימשיכו להתמיד לנצח. וכמוכם גם אני.

מניין לנו? מהו הבסיס להנחה הזו? אולי תרצו לטעון שהאינדוקציה המדעית עבדה היטב עד כה, ולכן יש לנו סיבה טובה לצפות שהיא תמשיך לעבוד. המעגליות של הטענות הזו מדברת בעד עצמה. אך לשם התרגיל המחשבתי נסו לדמיין את עצמכם שואלים מכחיש אינדוקציה כלשהו, הסבור כי מה שהיה אינו מה שיהיה, מהו הבסיס להנחה שלו. אם הוא חכם, הוא ישיב לכם "ובכן, זה מעולם לא עבד עד כה". יתרה מזו, יש יותר מדרך אחת להכליל חוק מתוך דפוס מובחן. אולי החוק הוא שהשמש זורחת במזרח בכל יום כל עוד אין מכוניות מעופפות בירושלים, אך מרגע שיש השמש זורחת במערב? כל מה שחווינו עד כה עולה בקנה אחד גם עם חוק זה.

ועדיין כולנו קמים בבוקר בצפייה בטוחה שכשנצא מהמיטה הרצפה תהיה היכן שהשארנו אותה אמש והשמש תטפס לה מן המזרח במעלה השמיים. ברור אפוא שאנו מאמינים שהידע המדעי העממי המצוי בראשונו הוא לכל הפחות מדרוך גם לדרכו של עולם. אני די בטוח שאפילו הפילוסוף הסקוטי הגדול דיוויד יום, שהיה

הראשון להצביע על הקושי בהצדקת האינדוקציה המדעית, לא נהג להניח את ידו על כירה בוערת כדי לבדוק שהאש עודה גורמת לכוויות.

כל זה מובן למדי. לו היינו מקבלים את הרעיון שלפיו הטבע בלתי ניתן להבנה, או שלא ניתן לדעת דבר על מצב ההווה או העתיד על בסיס ניסיון העבר, כל מערך הידע שלנו היה מתמוטט וחיים קוהרנטיים משום סוג לא היו אפשריים. הנחת המובנות של העולם עומדת בבסיס הנחת היסוד. איני יכול לחתור לאמת לטובת מטרה כלשהי אם לעולם איני יכול לרכוש ידע אמין על אודות העולם, ואיני יכול להגשים שום מטרה אם איני יכול לשער השערות כלשהן בנוגע לעתיד. אם כן, אין זה משנה באילו דעות מוזרות בדבר המובנות של העולם אני עשוי להשתעשע: אין לי ברירה אלא להאמין שהוא באופן בסיסי נגיש ומובן בעבורי.

קדמה חברתית

עד כה דנתי בסוגיות יחסית קלות, כדי להשריש היטב את הגרסה החריגה-מעט שלי להבחנה בין אמונות לדעות. כעת הרשו לי לנסות לשכנע אתכם בדבר כמה השלכות פחות ברורות מאליהן של הנחת היסוד.

בקסם הבא שלי, ארצה לטעון שמהנחת היסוד נובע שההיסטוריה – או למצער, ההיסטוריה של החברה שלנו – היא בעלת רציפות מסוימת, ובמובן כלשהו אפילו מתקדמת בכיוון מסוים; שהתנועה הזו נעוצה אי-שם בעבר ועתידה להמשיך ולהתמיד; ושיש ערך לכך שהיא תתמיד.

זאת מכיוון שכדי שחיינו יהיו בעלי משמעות, עלינו להיות חלק מהקשר חברתי המעניק משמעות למה שאנו עושים בחיינו ולמה שיבוא אחר לכתנו. מבחינה זו תחושת העצמי שלי מתמידה לא רק לאורך חיי, אלא מושלכת גם אל העתיד. הפרויקטים שאני נוטל על עצמי או נוטל בהם חלק – אישיים, קהילתיים, אקדמיים, מסחריים, לאומיים – משמעותיים רק מכוח יכולתם לתרום למאמצים אנושיים המתייחסים אל אנשים אחרים והנמשכים אל מעבר לכאן ולעכשיו. במילים אחרות, בהנחת היסוד מובלעת ההנחה שיש חשיבות למעשיי – לא רק חשיבות רגעית, אלא חשיבות לטווח הארוך.

כדי להיטיב להבין נקודה הזו, שערנו בנפשכם לרגע שבשל איזה אסון טבע מחריד כל בני האדם נהיו עקרים. כאשר האנשים החיים כיום יחלפו מן העולם, האנושות תיכחד. תרחיש זה, שהגתה הסופרת פ"ד ג'יימס ברומן ילדי האדם, הוא הבסיס לניסוי מחשבתי שערך הפילוסוף סמואל שפּלר.

"השערת החיים לאחר המוות" של שפּלר גורסת שהידיעה שאין לאנושות עתיד לטווח הארוך הייתה מרוקנת אותנו מכל חיות. ברור שלא היינו מוצאים שוב טעם בשום פעילות מהסוג שאמור לתת פירות רק בעתיד הרחוק, דוגמת מחקרים ארוכי

טווח, פיתוח תשתיות, רפורמות במוסדות ציבוריים או דיפלומטיה בינלאומית. אולם לטענת שפיר גם פעולות המניבות הנאה כאן ועכשיו, כגון צריכת מוזיקה, אומנות, אוכל ומין, היו מאבדות את טעמן. זאת משום שהנאתנו מפעולות אלו תלויה בהיותן משובצות בחיינו בכללם; ובהרחבה, בהיותם של חיינו משובצים במכלול של ההיסטוריה האנושית. הערך שאנו מייחסים לכל פעולה שלנו תלוי בתחושה שכולנו חוליות במעין שרשרת אנושית אחת חיה ונמשכת.

אם כן, מהנחת היסוד – קרי מהאפשרות של חיים בעלי משמעות – נובע כי עליי להאמין שהחברה שאני חלק ממנה כרוכה בפרויקט מתמיד הקושר בין מה שקדם לנו לבין מה שיבוא אחריו, וזה הדבר אשר מעניק משמעות למה שאני עושה בהווה.

אמיתות מוסריות מוחלטות

אני בטוח שפילים גדולים מעכברים. ראיתי זאת פעמים רבות בעיני שלי, והניסיון שלי מקבל אישוש מכל מי שאי פעם דיווח על ניסיונו שלו בעניין זה. אני בטוח למדי ש- $91=7*13$, כי חישבתי זאת.

כעת, השוו קביעות אלו לקביעות מוסריות. תפיסות מוסריות, כך נדמה, הן תלויות תרבות; הן משתנות באופן ניכר אפילו בין אנשים שונים בני אותה תרבות; הן בדרך כלל עמומות אפילו לגבי אדם יחיד המחזיק בהן. משתמע מכך שהדרך העיקרית שלנו להכיר אמיתות מוסריות, קרי האינטואיציה שלנו, אינה אמינה במיוחד. סביר להניח שזה משום שאין אמת מוסרית שניתן להכיר בה. למעשה, אולי מה שנשמע כהיגדים מוסריים אמור בעצם להתפרש כנסיות רגשיות גרידא (הידד לצדקה! בוז להתעללות בילדים!) או כצווים (תנו צדקה, אל תכו ילדים), לא כטענות עובדתיות על אודות העולם. זו דעה סבירה מאוד.

אבל אף אחד בעולם כולו לא באמת מאמין בזה. אפילו המתנגדים הקולניים ביותר לריאליזם מוסרי מקרב הפילוסופים לא מהססים להביע עמדות מוסריות, בדרך כלל בנוגע לסוגיות פוליטיות, כאילו הם מקבלים אותן ברצינות גמורה. כשאנו אומרים שהצדקה טובה וההתעללות בילדים רעה, אנו מתכוונים בדיוק לזה ואנו מתכוונים לכך ברצינות. אנו מאמינים בקביעות אלו לא פחות משאנו מאמינים שפילים גדולים מעכברים.

זאת מדוע? משום שהנחת היסוד, שלפיה אנו יכולים לחתור לחיים בעלי משמעות, מניחה בהכרח שישנם אורחות חיים מסוימים העדיפים, אובייקטיבית, על פני אחרים, ולא רק במובן תועלתני או סובייקטיבי. אם להיות קונקרטיים, אנחנו בהכרח מתייחסים לפעילויות המקיימות ומקדמות את הפרויקטים החברתיים המעניקים לחיינו משמעות כמוסריות יותר מפעילויות המעכבות אותם. לחילופין, את הפרויקטים המעניקים לחיינו משמעות ואשר לאורם נמדדת התקדמות החברה אנו בהכרח מחשיבים כראויים

מבחינה מוסרית. לכן, יהיו אשר יהיו דעותינו בנוגע לריאליזם מוסרי, אנו מאמינים שבחירות מסוימות אכן עדיפות מוסרית על פני אחרות.

אלוהים

הגענו כעת אל האמונה האחרונה שלטענתי נובעת מהנחת היסוד – האמונה בקיומו של אלוהים. יש סיבות טובות להחזיק בדעה שאין אלוהים. המושג הזה בכללו נדמה סהרורי, משונה וסר-טעם; לא מדובר אפילו במושג מוגדר-היטב דיו כדי שניתן יהיה באמת להתווכח לגביו.

אבל מההתנגדויות הללו עולה שהאתגר העיקרי כאן הוא לנסח – באופן קונקרטי ונהיר – למה אנשים מתכוונים כשהם אומרים שהם מאמינים באלוהים. כלומר, אל לנו לדבר במושגים מופשטים על עצם קיומו של אלוהים – דבר שלא ניתן לומר הרבה דברים בעלי ערך לגביו – אלא על נוכחותו בעולם והדרכים שבהן אנו חווים אותה.

שימו לב ללהטוט הבא. ראינו כבר שאין לנו ברירה אלא להאמין בדברים הבאים:

1. העולם מובן לנו.
2. ישנן אמיתות מוסריות מוחלטות והן נגישות לנו.
3. אנו חופשיים לבחור לחיות בהתאם לאמיתות המוסריות הללו.
4. החברה שלנו מתקדמת בהתאם לאמיתות הללו.

עולם שבו האמונות הללו תופסות אני מכנה **עולם שא-לוהים נוכח בו**. אתם אולי עשויים להעדיף לכנות זאת בשם אחר. אני יודע שזה נשמע כמו אחיזת עיניים סמנטית, אך חשבו לרגע על מה אנו באמת מדברים כשאנו מדברים על אלוהים. בהנחה שאיננו אווזים באיזו תפיסה נאיבית בדבר עין חשדנית-קמעה הקשורה איכשהו לקול רועם נטול-גוף הנובע מהיכנשהו בין הסטרטוספירה למזוספירה, אנחנו מדברים כנראה על משהו הדומה למה שתיארתי כאן. אם אתם מקבלים את המינוח שלי, ניתן לומר שגם אתאיסטים האוחזים בדעה שלפיה אלוהים אינו קיים מוכרחים להאמין שהוא נוכח בעולמנו.

סיכום

אנו מחזיקים בדעות שאיננו באמת מאמינים בהן – וההתנהגות שלנו חושפת זאת. חלק מהאמונות הללו נוגעות לפוליטיקה או לטבע האדם או ליכולותינו האישיות או להעדפותינו, אך חלקן – אלו שהן ענייניו של המאמר הזה – נוגעים ל"שאלות הגדולות".

ברור לי שלא כל טענותיי בדבר הפער בין אמונותינו לדעותינו, בקשר לשאלות הגדולות, משכנעות באותה מידה. ייתכן שחלקן לא שכנעו אתכם. אין דבר; זו לא הנקודה. הנקודה הקריטית היא שישנן שאלות גדולות שעצם החקירה על אודותיהן מוגבלת באופן אינהרנטי: התשובות שלנו לשאלות הללו הן הבסיס לעצם החתירה לאמת, לא התוצרים שלה. העיסוק בשאלות הללו עשוי לכל היותר להמיר את דעותינו, אך לדעות הללו אין משקל של ממש אל מול האמונות הבלתי-נמנעות שלנו בנושאים אלו.

ישנן, כמוכן, שאלות שקיומן של האמונות הללו לא פותר. כזו למשל היא השאלה מה באופן ספציפי ימלא את חיי במשמעות. זו, כמו שאלות גדולות רבות שאינן מוכרעות על ידי "הנחת היסוד" שלנו, שאלה מעניינת באמת.